Cristinel *MUNTEANU*

DESPRE CARACTERUL MOTIVAT AL NUMELOR PROPRII DIN OPERA LITERARĂ

0. Studiul nostru încearcă să determine dacă (și în ce măsură) numele unor personaje – în special din literatura română – sunt motivate[1], altfel spus dacă există vreo legătură între numele unui anume personaj și caracterul său, înfățișarea sa fizică ori destinul său. Ideea ne-a venit în momentul în care, parcurgând un dicționar de personaje literare[2], am constatat că explicațiile cu privire la numele acestor personaje lipsesc aproape cu desăvârșire. Excepție fac unele nume din opera lui Caragiale.

În învățământul altor țări de cultură, în predarea literaturii[3] se acordă o mai mare atenție semnificației, conotației sau simbolisticii numelui unui personaj în raport cu sensul / sensurile operei literare. Acest aspect nu i-a scăpat lui Eugeniu Coșeriu, care, în *Lingvistica textului* (*Textlinguistik*, Tübingen, 1981), apreciază că semnificatul numelor proprii din textele literare reprezintă un subiect ce merită aprofundat[4].

1. Pentru început, precizăm că în civilizațiile arhaice acționa o regulă potrivit căreia ființa purtătoare de nume trebuia să se identifice cu numele său. Oamenii primeau curând după naștere un nume în funcție de ceea ce părinții sau conducătorul obștii îi doreau nou-născutului pentru viitor ori în funcție de vreun eveniment care îi marca venirea pe lume sau cu referire la vreo particularitate fizică[5] etc. De asemenea, prin nume, persoana putea primi și un ocrotitor din rândul celor care au sacralizat numele, fie prin martiriu, fie prin fapte eroice. Multe nume de botez s-au transmis ca nume de familie (*cognomen*), întrucât s-au moștenit de la părinți[6] sau rude. De la Quintilian aflăm că analiza etimologică a numelor proprii constituia o preocupare pentru cei antici, îndeosebi pentru retori: „Profesorul destoinic și subtil, așa cum îl văd eu, va cerceta originea numelor” (*Arta oratorică*, I, 4, 25)[7].

O bună dovadă că în vechime numele păreau a fi foarte potrivite o constituie *Biblia*. Patriarhul Isaac se chema

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

așa pentru că mama sa, Sara, *a râs* (*yṭha'k*) la auzirea promisiunii că va naște un fiu la bătrânețe. Povestea numelui lui Iacov este și mai interesantă. Din *Vechiul Testament* aflăm că el s-a născut „ținându-se de călcâiul lui Esau". Când va crește, îl va înșela de două ori pe Esau și o dată pe tatăl său, Isaac, obținând fraudulos binecuvântarea părintească cuvenită primului născut. Etimologia numelui *Iacov* (sau *Iacob*) evocă perfect destinul deținătorului, căci în ebraică *aqeb* semnifică tocmai 'călcâi', dar provine din radicalul *aqab* care, pe de o parte, înseamnă 'a veni pe urmă', pe de altă parte, 'a înșela' (cf. Ionescu, DO).

2. Astăzi, în general, criteriul alegerii numelor este cel al sonorității, puțini dintre cei care fac alegerea gândindu-se la semnificație și la personalitatea de mâine a progeniturii. Dar în literatură cum se petrec lucrurile? Să fie numele motivate ca și la antici? Așa s-ar părea, dacă acceptăm cele spuse de Ion Rotaru: „În viața de toate zilele nu există nicio legătură cauzală între nume și caracterul omului. În artă însă potrivirea numelui pe caracter e obligatorie"[8]. Afirmația criticului trebuie privită cu unele rezerve, fiindcă este o exagerare atunci când se referă la întreaga artă literară. Mai mult decât atât, ea i-a fost prilejuită de discuția numelor personajelor lui Caragiale din capitolul dedicat Junimii, din istoria sa literară, inspirându-se dintr-un faimos studiu al lui G. Ibrăileanu, studiu pe care îl vom supune și noi atenției (vezi *infra*).

2.1. În ceea ce ne privește, ne vom mulțumi să declarăm deocamdată că, în literatură, *in genere*, numele *nu sunt întâmplătoare*[9], și nicidecum să susținem că sunt potrivite obligatoriu pe caracter. Unele sunt chiar nepotrivite, numai că nepotrivirea are și ea rostul ei, nu este aleatorie. De exemplu, încă de la Platon, din dialogul *Cratylos*, aflăm cum personajul cu același nume își bate joc de un alt personaj, Hermogenes, pe motiv că numele nu i-a fost bine pus. Nedumerirea dispare când suntem lămuriți că *Hermogenes* înseamnă 'cel care este zămislit de Hermes'. Având în vedere că Hermes este, printre altele, și zeul inteligenței și că Hermogenes, pe cât se pare, nu strălucea prin agerimea minții, se vădește că numele nu îi evocă adevărata natură.

2.2. Tot în legătură cu nepotrivirea de nume, redăm o convingătoare analiză a filologului Andrei Cornea[10] făcută numelui lui Romeo din tragedia *Romeo și Julieta* de W. Shakespeare. Din textul shakespearian reiese clar că Julieta declară război identității sociale a iubitului ei, căci ea este o Capulet, el un Montague iar familiile lor se dușmănesc: „...Ce-nseamnă Montague? Nici braț / Nici mână, nici picior, nici chip, nici altă / Bucată dintr-un om. Alt nume ia-ți! Ce-i numele?...". Dar mai departe spusele Julietei devin ciudate. Ea începe să se refere nu la numele de familie, ci la numele de botez, la *Romeo* care, și acesta, îi este dușman: „La fel și el: de nu-l mai chem Romeo, / Tot fără de cusur și drag rămâne / Și-atunci, Romeo, leapădă-al tău nume, / Căci nu-i crâmpei din tine... (*which is no part of thee*)". De unde vine credința Julietei că numele *Romeo* stă în calea iubirii ei? De la faptul că *Romeo* este italienizarea cuvântului greco-bizantin *Rhomeos* care înseamnă 'roman' (*Julieta* este, în ultimă instanță, tot nume roman, căci e un diminutiv de la *Julia*), provenind de la *Roma*, termen care, citit invers, dă *Amor*. Așadar, *Roma* este antiteza, contrariul Amorului. De altfel

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

(detaliu neconsemnat de A. Cornea), și replica lui Romeo conduce la aceeași interpretare: „Call me but *love,* and I'll be new baptized; / Henceforth I never will be Romeo" („Numește-mă *iubire* [s.n. – C.M.] doar, și printr-un nou botez / Nicicând nu voi mai fi Romeo"). „Nepotrivirile" acestea, în spatele cărora stă, desigur, scriitorul, fac ca astfel de nume să fie ironice.

3. Îndreptându-ne către literatura română în căutarea numelor motivate, ar trebui să începem cu basmele. Constituind o specie veche de când lumea, de-o seamă cu miturile, ele conservă acest procedeu de a denumi în acord cu natura ființei. În basmele populare numele sunt cât se poate de clare, exprimând ceea ce sunt sau ceea ce fac personajele: Făt-Frumos, Strâmbă-Lemne, Sfarmă-Piatră, Statu-Palmă-Barbă-Cot (ori Piticot), Muma Pădurii, Sărăcia, Prostia etc. Mai obscur, ca origine[11], se dovedește a fi numele Ileana Cosânzeana / Cosângeana ce desemnează personajul feminin mitic (divinitate florală), idealul lui Făt-Frumos. Numele ei ar putea fi o amintire a Sfintei Elena, mama lui Constantin (dacă se admite o formă **Helena Co(n)s(t)antiana*[12] care s-a contaminat ulterior cu *Sânziana*[13]).

În basmul cult lucrurile stau întrucâtva altfel și în privința numelor, fiindcă uneori intervin subtilitățile. De pildă, în *Făt-Frumos din lacrimă*, Eminescu folosește un nume bizar pentru lumea poveștilor noastre: *Genarul*. Etimologic, termenul se justifică prin italianul *Genaro* 'Ianuarie'[14] (cf. și Sf. Ianuarie [Genaro], martir născut în Neapole), însă nici etimologia, nici personalitatea sacră evocată (deși în basm apar Dumnezeu și Sf. Petru) nu explică statutul personajului. Textul sugerează o altă soluție etimologică – am spune personală – a lui Eminescu. Se poate susține că Genarul este denumirea poetică a obsesiei lui Eminescu pentru *ochi*, obsesie personificată. Genarul are o uitătură puternică și încruntată ce hipnotizează („fata se uită mult în ochii tatălui său [...], uitase tot ce-i spusese tată-său"). În latină, genitivul plural al substantivului *gena* (semnificând 'geană, ochi[15], pleoapă, orbită') este *genarum*[16]. Iată și fragmentul ce justifică o atare ipoteză: „Norii cerului înmărmurir㠚i se făcură palat sur și frumos, iar din două *gene* de nouri se vedeau doi *ochi* albaștri ca cerul, ce repezeau fulgere lungi. Erau *ochii* Genarului, exilat în împărăția aerului".

S-a spus despre Creangă că „este atât de realist, încât unele dintre poveștile lui sunt aproape lipsite de miraculos" (G. Ibrăileanu). Personajele par niște țărani din Humulești și numele lor reflectă acest aspect: Dănilă are și numele-poreclă Prepeleac, fiindcă singurul lucru din gospodăria sa pe care se pricepuse să-l facă era un *prepeleac* ('par cu crăcane scurte în care se atârnă oalele'); Ivan se mai cheamă și *Turbincă*, de la buclucașa sa traistă.

Creangă se amuză când își botează personajele și este capabil de subtilități onomastice. Pe dracul ce îl slujește pe Stan Pățitul s-a gândit să-l numească tocmai Chirică! Dacă-i potrivit numele sau nu, ne-o dezvăluie următorul fragment: „– [...] Și cum te cheamă pe tine? / – Tot Chirică mă cheamă. / – Măi, parpalecule, nu cumva *ești botezat de sfântul Chirică Șchiopul, care ține dracii de păr*? / – Nu-l știu pe acela, dar Chirică mă cheamă. / –Apoi, despre mine,

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

fie oricine ți-a fi nănaș, dar știu c-a nemerit-o bine, de ți-a pus numele Chirică: pentru că ești un fel de vrăbioiu *închircit* [s.n. – C.M.]".

Dar numele *Stan Pățitul* (anunțat din titlu) este motivat? De bună seamă, de vreme ce în finalul basmului personajul zice: „– Ia păziți-vă mai bine treaba și nu-mi tot spuneți cai verzi pe pereți, că eu sunt Stan pățitul!". De fapt, subtilitatea constă în aceea că pe Stan îl cheamă și Ipate („de la o boală ce am avut, când eram mic, mi-au schimbat numele[17] din Stan în Ipate, și de atunci am rămas cu două nume"). *Ipate* (sau *Ipatie*) este un nume creștin al Bisericii răsăritene provenind din adj. gr. *ypatos* 'suprem', atribut al consulilor romani, peste care s-a suprapus însă participiul trecut al verbului *pathaino* 'a păți', adică *pathes* 'pățit'. Creangă a exploatat această asemănare fonetică (cf. Bălan, DOC, p. 295).

Problema numelui se pune îndeobște în *Povestea lui Harap-Alb*. S-a arătat că numele feciorului de crai, *Harap-Alb* (dat de Spânul), este oximoronic și potrivit cu destinul și esența sa, ilustrând conceptul eliadesc de *coincidentia oppositorum*. Spânul este foarte convins că i-a dat un nume elocvent: „– De-acum înainte să știi că te cheamă Harap-Alb; aista ți-i numele, și altul nu". Asistăm la o adevărată sărbătoare onomastică atunci când Harap-Alb face eforturi de a da nume corespunzătoare (e și aceasta o probă) tovarășilor săi de drum, niște monștri simpatici și vrednici de toată mirarea. De exemplu: „Poate că acesta-i vestitul Ochilă, frate cu Orbilă, văr primar cu Chiorilă, nepot de soră lui Pândilă, din sat de la Chitilă, peste drum de Nimerilă. Ori din târg de la Să-l-cați, megieș cu Căutați și de urmă nu-i mai dați. Mă rog, unu-i Ochilă pe fața pământului..."; sau „– Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a mai fi chemând? / – Zi-i pe nume, să ți-l spun, răspunse atunci Ochilă, zâmbind pe sub mustețe. / – *Dar te mai duce capul ca să-l botezi*? Să-i zici Păsărilă, nu greșești; să-i zici Lățilă... nici atâta; să-i zici Lungilă... asemene; să-i zici Păsări-Lăți-Lungilă, mi se pare că e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui, zise Harap-Alb, înduioșat de mila bietelor paseri. Se vede că acesta-i vestitul Păsări-Lăți-Lungilă, fiul săgetătorului și nepotul arcașului; brâul pământului și scara ceriului; ciuma zburătoarelor și spaima oamenilor, că *altfel nu te pricepi cum să-i mai zici* [s.n. – C.M.]". Iată cum Harap-Alb devine un creator de nume, adică un *onomatourgos*, cum ar spune Platon în dialogul *Cratylos*. Onomaturgii „nu pot fi oameni de rând" (Cratylos, 401 b) și ei sunt cei care se străduiesc să instituie numele după firea lucrurilor (Cratylos, 391 a)[18]. Așadar, Harap-Alb începe să-și dezvăluie adevărata esență (căci, vorba lui Călinescu, „omul de soi se vădește sub orice strai").

Personajele slab conturate (frații lui Harap-Alb, verișoarele sale) nu primesc nume, și pe drept cuvânt. S-ar zice totuși că fata împăratului Roș ar merita și ea un nume mai acătării. Lucrul nu se întâmplă, întrucât apelativul *fata împăratului Roș* este suficient pentru a o uniciza (și aceasta este funcția de bază a numelui). Ea este singura fiică, „bucățică ruptă tată-său în picioare, ba încă și mai și" (după cum o descrie Gerilă), a unui împărat cu totul singular („*doar unu-i împăratul Roș*, vestit prin meleagurile aceste pentru bunătatea lui nemaipomenită și milostivirea lui cea neauzită"). De altfel, ea este *fata frumoasă* („frumoasă de

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

mama focului"), după cum Harap-Alb este *fătul frumos* (verișoarele îl descriu ca având „o înfățișare mult mai plăcută" decât a Spânului).

4. Pentru analiza numelor personajelor literare, deschizător de drumuri și punct de reper rămâne Garabet Ibrăileanu cu al său remarcabil studiu, *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale* („Viața Românească", 1926, nr. 12)[19]. Acesta susținea că „în literatură personagiul trebuie să se nască odată cu numele care convine naturii fizice și morale", observând că la Caragiale numele seamănă, prin ele însele, cu personajele, dau impresia că fac parte din ele. De asemenea, criticul amintește faptul că la Alecsandri procedeul era „copilăros", deoarece se afla într-un stadiu copilăresc al literaturii; el pe escroc îl numea Pungescu, pe demagog Răzvrătescu etc., pe câtă vreme Caragiale procedează artistic, mulțumindu-se să sugereze.

4.1. Până să menționăm și alte idei judicioase ale lui Ibrăileanu, trebuie să precizăm că procedeul numelor ce caracterizează personajul se găsește și înainte de Alecsandri. S-ar cuveni amintit Dimitrie Cantemir cu a sa *Istorie ieroglifică*, vastă scriitură cu cheie în care autorul este *Inorogul*, Constantin Brâncoveanu este *Corbul* iar Mihail Racoviță este *Struțocămila*, care nu este nicidecum un „animal himeric" (G. Călinescu), cum s-a crezut și încă se mai crede, ci chiar struțul, uriașa pasăre africană numită pe grecește *Strouthokamelos*, adică „Vrabiocămila", de vreme ce gr. *strouthos* înseamnă 'vrabie'[20].

O tratare aparte ar merita numele din subsolul critic al *Țiganiadei* lui Ion Budai Deleanu, subsol ce se constituie într-un veritabil teatru al receptării epopeii, pe niveluri de cititori, în număr de peste treizeci: Idiotiseanul, Simplițian, Musofilos, Dubitanțius, Filologos, Onochefalos, Mândrilă, Adevărovici, Arhonda Suflănvânt, Chir Criticos, Coantreș, Părintele Evlavios etc. Dar și numele deosebit de expresive, din punct de vedere fonetic, ale țiganilor prezintă interes: Parpangel, Romica, Titirez, Găvan, Parnavel, Ghiolban etc.

4.2. Revenind la studiul lui Ibrăileanu, vom mai reține că în literatură „numele, chiar numai prin sonoritate, fără să mai vorbim de imixtiunea asociațiilor de idei, nu sunt indiferente din punctul de vedere al calității lor". Că așa stau lucrurile în dramaturgie și în proza scurtă, ne-o dovedește Ibrăileanu, cu lux de amănunte, pe opera comică a lui Caragiale, unde „numele e o însușire mai esențială a personagiului, decât în alte genuri literare"[21].

Mai spune criticul ieșean că în viața reală, din cauza deprinderii noastre, numele „se sudează" cu imaginea fizică și morală a purtătorului, devenind o însușire a lui, oricare ar fi acel nume. Simțim, prin urmare, că Eminescu nu s-ar fi putut numi altfel. Mai ales în piesele de teatru se justifică necesitatea corespondenței dintre nume și personaj, „căci o piesă de teatru e scurtă, și nu e timp să se facă acea sudare între nume și personagiu". „Sudarea" respectivă este posibilă numai „într-un lung roman, care, la rigoare, poate imita viața și în privința aceasta".

Așadar, nu ne rămâne altceva de făcut decât să vedem dacă principiul declarat pentru literatură în general mai funcționează și în roman. Vom spune, conform

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

opiniei enunțate deja, că nici în roman numele nu sunt întâmplătoare, nu sunt indiferente, unele dintre ele având o mare putere de sugestie. Intrăm însă pe un teren în care problemele de onomastică se complică foarte mult, deoarece genul romanului este extrem de complex, extrem de divers. Ni se pare îndreptățită distincția operată de Eugen Simion în cazul prozatorilor, care pot fi *observatori* sau *creatori*[22]. Creatorii „își inventează obiectul, având aerul că reproduc realitatea[23]. [...] Observatorul crede că lumea există ca să devină o *Carte*. Creatorul epic trăiește ca să transforme Cartea într-o *Lume*". El este, totodată, și un moralist – spune E. Simion –, căci nu scapă din vedere caracterul.

5. În cele ce urmează ne vom ocupa de numele câtorva personaje literare ale romancierilor *creatori*, în opera cărora impresia de viață este copleșitoare. Cu totul sporadic, și nu într-un studiu special dedicat acestor chestiuni, s-au făcut unele aprecieri privind numele unor personaje de roman[24]. S-a spus, de pildă, că *Svoboda* (din *Pădurea spânzuraților* de Liviu Rebreanu) înseamnă în cehă 'libertate', fiind un nume simbolic. Al. Paleologu (în *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, Editura Cartea Românească, București, 1978, p. 83) a arătat, bunăoară, că semnificația tandemului onomastic „Vitoria – Nechifor" nu este întâmplătoare. Amândoi au natură de stăpâni, de triumfători. Expediția Vitoriei „se soldează cu o eclatantă victorie", iar Nechifor (< *Nike-phoros* 'purtător de victorie') are în fond numele schimbat („ca să nu-l mai cunoască bolile și moartea"). Numele inițial fusese Gheorghe, tot nume de învingător, numele celui care a ucis balaurul.

5.1. Observații interesante privind onomastica se pot face începând cu Nicolae Filimon. În romanul *Ciocoii vechi și noi* personajele negative au nume sugestive: Dinu Păturică[25], Andronache Tuzluc, chera Duduca, Neagu Rupe-Piele etc. Iată, spre exemplu, cât de adecvat este numele Andronache Tuzluc, care arată originea atât grecească (*Andronache*, *-ache* – sufix grecesc), cât și turcească (*Tuzluc* < tc. *tozluc*). Și, într-adevăr, naratorul precizează că acest fanariot („născut în ulițele strâmte ale Fanarului") venise din Constantinopol, în suita lui Caragea, îndeplinind meseria de *ciohodar* (< tc. *çokadar*), adică îngrijindu-se de încălțămintea domnului și a curții sale. Dacă mai precizăm și că arhaismul *tuzluc* însemna fie 'papuc', fie 'cizmă de aba', fie 'ciorap gros', remarcăm că, cel puțin în acest caz, N. Filimon îl egalează pe Caragiale în măiestria alegerii numelui. Indiferente nu sunt nici numele personajelor pozitive (personaje slab conturate însă). Un nume mai potrivit decât *Maria* pentru o fată exemplară prin virtute și puritate sufletească[26], nici nu se putea găsi.

5.2. La Slavici[27], numele *Mara* din romanul omonim este cel al unei văduve ce se plânge în permanență că este femeie necăjită, amărâtă (și naratorul o compătimește chiar dintru început: „A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei..."). El reproduce un nume ebraic, biblic, din *Cartea lui Ruth*, unde soacra acesteia (cunoscută mai întâi ca *Noemi*, nume inadecvat pentru că înseamnă 'bucurie'), *Marah*, văduvă și ea, zice că este „amărâtă" și cere să i se spună *Mara* („căci Cel Atotputernic m-a umplut de amărăciune"). Și, pe bună dreptate, căci ebr. *Marah* înseamnă 'amar'[28].

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

5.3. La Liviu Rebreanu, ca și la Marin Preda, în romanele înfățișând viața satului, onomastica e foarte importantă în a da iluzia unui univers verosimil. N. Manolescu sublinia că, într-un roman ca *Ion*, „un aspect nu îndeajuns relevat este bogăția toponimiei și a onomasticii” [29]. Una dintre „convențiile centrale ale narațiunii omnisciente” rezidă în faptul că „locurile și oamenii, ce populează tabloul, există din prima clipă cu numele lor cu tot”. Diferența dintre scriitorul creator (realist) și Dumnezeu este aceea că, în cazul celui dintâi, nu avem de-a face cu haosul primordial din care Dumnezeu a scos lumea dându-i nume. Universul romancierului – spune Manolescu – presupune anterioritate și a-ți introduce cititorul într-un univers deja existent „înseamnă a «recunoaște» lucrurile odată cu numele lor”.

5.3.1. Numele din romanul *Ion* nu par a fi nici ele întâmplătoare[30]. Facem cunoștință cu cele mai multe dintre ele încă din primul capitol: Alexandru Pop-Glanetașu, Macedon Cercetașu, Florea Tancu, Zaharia Herdelea, Todosia (văduva lui Maxim Oprea), Simion Butunoiu, Trifan Tătaru, Ștefan Hotnog, Vasile Baciu, Ana, Ion, Savista, George Bulbuc, Avrum, Belciug (preotul) etc., la care se adaugă și numele țiganilor lăutari: Holbea, Găvan și Briceag. Ele sunt sugestive, fără îndoială, *Avrum* este un nume potrivit pentru un cârciumar evreu, *Bulbuc* îl exprimă bine pe George, un flăcău masiv și greoi în mișcări, *Vasile* (< gr. *Basileus* ‘rege, conducător’) *Baciu* este potrivit pentru un om înstărit, stăpân absolut peste pământurile lui și căruia îi place să fie ascultat (el pretextează că bea pentru că Ana „nu vrea să mă asculte și-s tare supărat că nu vrea să se uite-n gura mea”); *Belciug* sugerează că preotul este strângător; *Herdelea* – ironie a sorții – este un nume unguresc (< magh. *herdelö* ‘gândac negru’, cf. Iordan, DNFR); Savista, oloaga satului și colportoarea de știri, are un nume apropiat fonetic de *zavistie* (‘invidie, ură, intrigă, discordie’), ce caracterizează oarecum rolul personajului în roman. Se știe că în societatea rurală numele de familie provin din porecle: Alexandru Pop primise supranumele de Glanetașu („zicea atât de frumos din trișcă, parc-ar fi fost clarinet. De aceea l-a și poreclit lumea «Glanetașu».”). Ana are un destin tragic, soarta ei stârnește milă. Numele i se potrivește, întrucât ebr. *hannāh* înseamnă ‘milă’. Florica are și ea, evident, nume adecvat, căci e frumoasă.

L-am lăsat pe Ion Pop al Glanetașului la sfârșit. Scriitorul mărturisește că punctul de plecare pentru acest personaj l-a constituit un flăcău ce vorbea cu patimă despre pământ și care avea exact același nume: Ion Pop al Glanetașului. Ne putem întreba de ce a păstrat numele *Ion*[31]. Pentru că nu există un nume mai reprezentativ pentru țăranul român (N. Manolescu spune că „Ion este Țăranul obsedat de pământ”[32]). De altfel, era și cel mai frecvent nume din țară în acea perioadă. Sigur, ne putem referi și la romanul *Răscoala*, unde arendași precum Ilie Rogojinaru sau Cozma Buruiană au nume care trădează faptul că sunt o clasă socială parazită.

5.3.2. Dar poate că cel mai interesant nume din creația lui Rebreanu este *Apostol Bologa* din *Pădurea spânzuraților*. Relevant nu este numele de familie *Bologa* (pe cât se pare, provine din magh. *Bologa* < bg. *Blaga*, sinonim cu *Dobre* ‘bun’

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

cf. Iordan, DNFR sau din magh. *balog* 'stângaci', cf. Constantinescu, DOR), ci numele de persoană *Apostol*. Unul dintre autorii manualului de limba și literatura română pentru clasa a X-a, Florina Rogalski, face următorul comentariu: „Repetiția finală onomastică – «Primește, Doamne, sufletul robului tău, Apostol... Apostol... Apostol» – așază personajul printre urmașii acelor ucenici ai Mântuitorului care – sacrificându-se pentru credință – s-au transformat în Apostolii harului divin"[33]. Apostol este un nume simbolic, nu întâmplător ales de un scriitor care recunoștea că este „credincios și superstițios".

Dar despre care dintre apostoli este vorba? Deși numele părinților (Iosif și Maria) ar trimite nu către vreun Apostol, ci spre Iisus, cele mai multe indicii, precum și evoluția personajului, fac ca Apostol Bologa să-și găsească cele mai izbitoare asemănări cu Sf. Pavel.

Sf. Apostol Pavel, bărbat învățat, era un credincios responsabil și conștiincios, apărător al *Legii Vechi*, și un aprig prigonitor al celor ce îl urmau pe Hristos. În drum spre Damasc i se arată Iisus într-o lumină orbitoare și din acel moment Saul (= Pavel) „devine cel mai neînfricat și luminat mărturisitor al lui Hristos" și, prin aceasta, un prigonit. Va sfârși în anul 67, ca mucenic, decapitat din ordinul lui Nero (cf. Bălan, DOC, p. 445). Este destul să comparăm unele pasaje din roman cu altele din *Biblie* (*N. T.*) ca să ne demonstrăm ipoteza.

În timpul execuției lui Svoboda, „Bologa se aștepta ca gura condamnatului să se deschidă și să scoată un strigăt îngrozitor de izbăvire, întocmai ca cei dintâi credincioși [apostolii, n.n. – C.M.] care, în clipa morții silnice, vedeau pe Hristos". Svoboda aduce cu Sf. Apostol Ștefan care, înainte de a fi omorât prin lapidare, îl vede pe Hristos: „Iar Ștefan, fiind plin de Duh Sfânt și privind la cer, a văzut slava lui Dumnezeu și pe Iisus stând de-a dreapta lui Dumnezeu. Și a zis: Iată văd cerurile deschise și pe fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu!" (*Fapte*, 7, 55-56).

Saul, ca și Bologa, este prezent la locul crimei (v. *Fapte*, 7, 58) și aprobă (ca și Bologa) gestul: „Și Saul era de acord cu uciderea lui" (*Fapte*, 8, 1). La moartea lui Svoboda, soldații prezenți au fețele scăldate de lacrimi. În *Biblie*, „bărbați cucernici au îngropat pe Ștefan și au făcut plângere mare pentru el" (*Fapte*, 8, 2). Semnificativ este că Ștefan, înainte de a fi lapidat, rezumă într-o cuvântare istoria lui Moise, tot un fel de „dezertor" și el (de vreme ce era socotit egiptean), care refuză astfel să-și asupreasă propriul popor evreu (*Fapte*, 7). Inițial, Saul prigonește Biserica (este și cazul lui Bologa, care face parte din Curtea Marțială), dar apoi (v. *Fapte*, 9, 3: „o lumină[34] din cer ca de fulger l-a învăluit deodată") devine un propovăduitor al Bisericii.

5.4. La G. Călinescu semnalăm utilizarea unor nume ironice în romanul *Enigma Otiliei*. De pildă, *Felix* (< lat. *felix* 'fericit') ar părea că este adecvat[35] cu destinul personajului (confirmat de finalul romanului) care, destul de precoce, ajunse profesor universitar, celebru în lumea medicală și „se căsători într-un chip care se cheamă strălucit și intră, prin soție, într-un cerc de persoane influente". Cei din jur par să-l fericească și Călinescu își permite următorul joc

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

etimologic când Stănică Raţiu îl întâlneşte la sfârşit: „*Felix* l-a întâlnit o dată şi Stănică, bătându-l pe umeri familiar, l-a *felicitat*: – Bravo, ştiu că te-ai ajuns. Era şi de prevăzut". Dacă este să vorbim de fericire în dragoste, numele nu mai este potrivit, aşa cum se întâmpla cu Jim din *Cartea nunţii*, care-şi găsea dragostea adevărată în persoana Verei (*Vera* < lat. *verus* 'adevărat').

Numele *Aglae*, pentru acea *mater familias* a clanului Tulea, este cu siguranţă ironic, întrucât Aglaia (< gr. *agláos* 'strălucire, podoabă') era socotită cea mai mare dintre Graţii, reprezentând splendoarea. Personajul lui Călinescu are faţă „gălbicioasă, gura cu buzele subţiri, acre", „nasul încovoiat şi acut, obrajii brăzdaţi de câteva cute mari, acuzând o slăbire bruscă" şi nişte ochi „bulbucaţi", în contrast evident cu numele (la fel proceda şi Eugen Barbu când numea în capodopera *Groapa* o bătrână cocoşată şi bârfitoare tot *Aglaia*). *Titi*, în schimb, este un nume potrivit pentru un tânăr retardat[36], în acord până şi cu ritmicul legănat pe scaun, destul de frecvent, al personajului.

5.5. Dar poate că nicăieri ca la Marin Preda, în *Moromeţii*, nu întâlnim un inventar mai bogat de nume ilustrând totodată şi sistemul onomastic al societăţii rurale tradiţionale româneşti[37]. O mostră o constituie şi prezenţa pe care o face învăţătorul Toderici duminica dimineaţa la „premilitară" (în vol. I). Se vede clar că multe nume sunt porecle, arătând un defect sau originea omului etc. Cel care umbla cu „fonciirea" este poreclit *Jupuitu*, de la o boală a epidermei. Sora lui Moromete, Maria, capătă, în urma unei întâmplări, porecla batjocoritoare *Guica* (de la vb. *a guici*, variantă pentru *a guiţa*). Este şi cazul lui Ouăbei, care „avea în acest sens un strigăt care-i şi aduse porecla: «Ouă bei, care mai vinde ouă?!». El vroia adică să spună, ouă, bă, care mai vinde ouă, dar în loc de *bă* zicea *bei* ca să i se mai subţieze glasul mai boieresţe şi să fie şi auzit mai bine de urechile muierilor" (vol. II). Numele diferă adesea de cele oficiale şi naratorul strecoară acest lucru: „Tocmai în acel an se mărită Tita, şi Niculae în loc să se apropie de tatăl său se lipi de proaspătul cumnat, pe care îl cunoştea de fapt de mic, îl chema nea Sandu (numele celălalt, Dogaru, *fiind bun doar pentru cei mari şi pentru autorităţi*)" (vol. II). Apelativele sau poreclele sunt atât de ciudate uneori, încât până şi naratorul îşi pierde pe alocuri omniscienţa: „De ce îi spunea el Cioroşbulingă [Sandu lui Niculae, n.n. – C.M.] şi ce însemna de fapt numele ăsta, nu ştia şi nici nu voia să afle nimeni..." (*ibid.*); „Se spunea despre acest Isosică – de fapt îl chema Tăbârgel Gheorghe, după numele lui tat-său, *dar nu se ştie cine îi scornise această poreclă care oricât te-ai fi gândit tot n-ai fi putut să-ţi dai seama ce putea să însemne...*" (vol. II). Altă dată, nu este cunoscut motivul atribuirii poreclei: „...un oarecare Pascu *poreclit nu se ştie de ce încă* de când era mic, Terente (numele vestit al unui bandit)..." (vol. II) [s.n. – C.M.].

Pe noi ne interesează însă numele lui Ilie Moromete, personaj al cărui prototip îl reprezentase chiar tatăl lui Marin Preda, Tudor Călăraşu. Într-un interviu („Revista noastră", XIII, nr. 100, Focşani, 1984, p. 1773-1774) Eugen Barbu face o caracterizare maliţioasă a operei lui M. Preda, apreciind, printre altele, că Ilie Moromete este cam dostoievskian şi aceasta se vede şi de la nume („cam rusesc, vezi *Ilya Muromeţ* care stă pe şanţ şi vorbeşte pe alţii de rău"). Nu ne

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

îndoim că Preda n-ar face trimitere și spre acest erou al cântecelor vitejești ruseşti (așa-zisele „bâline"), născut în stepele Ucrainei, din plugari săraci, și care putea fi cunoscut la noi și din paginile de memorialistică ale lui O. Goga din volumul *Mustul care fierbe* (unde numele este redat ca *Ilie Muromets*[38] – vezi *Povestea lui Ilie Muromets*)[39], numai că scriitorul va fi speculat identitatea fonetică dintre numele rusesc și regionalismul *moromete* (cu varianta *moromeț*, ambele puse de Iordan [cf. DNFR] pe seama oltenescului *molomete* < adj. *moale*) însemnând 'om leneș'. În societatea rurală numele de familie provine adeseori dintr-o poreclă și avem dovezi în textul primului volum că cei din jur îl privesc pe Moromete ca pe un leneș: „și din nou feciorii începură să murmure. Că tatăl lor nu face nimic. Că stă toată ziua". Catrina îi reproșează și ea în mai multe rânduri același lucru: „Îți arde de prostii, se supără mama fără să se uite la omul ei. După ce că nu muncești, nici nu taci" sau „Toată ziua stai la vorbă și beai la tutun și mie îmi arde cămașa pe mine. Dacă alții n-au treabă și au chef de vorbă... Copilul ăsta plânge aici și el stă la poartă și bea tutun" ș.a.m.d. În realitate, ceilalți nu înțeleg esența lui Moromete, care este un spirit contemplativ. Ne-o demonstrează și fragmentul următor: „În acest an la seceriș Moromete n-avea de ce să nu fie ca totdeauna el însuși, adică nepăsător față de ceea ce se aduna în urma lui, uitând de toate și pierzându-se pe mirişte în contemplări nesfârșite" (vol. I).

Referirea la un personaj rusesc a putut să deranjeze pe unii care „s-au sesizat" imediat. Dar fiul lui Moromete, Nilă, are un nume potrivit pentru a sugera prostia, lipsa de agerime a minții. Ca hipocoristic, *Nilă* vine de la *Dănilă* și ne putem întreba dacă textul face vreo aluzie la Dănilă Prepeleac din basmul lui Creangă, tot un prost, dar care, la nevoie, capătă minte, dovedindu-se mai meșter decât dracul. Un dialog din scena tăierii salcâmului, când Nilă este chemat să ajute cu caii la doborârea impunătorului arbore, este sugestiv în acest sens: „– Unde vii, mă, cu ei, Nilă? îl întrebă batjocoritor. / – Cum unde vin? răspunse Nilă, nedumerit. / – Adică da! exclamă Moromete. Treci cu ei încoa' să cadă salcâmul pe ei". Episodul ne trimite, fără să vrem, cu gândul la Dănilă Prepeleac care taie în așa fel copacul, încât acesta cade „peste car de-l sfarmă și peste boi de-i ucide!" (Creangă).

Există și alte nume motivate. Tudor *Bălosu* sugerează că personajul numit astfel este lacom, pus pe căpătuială. În al doilea volum al *Morometților* îl găsim pe Moromete în preajma altor prieteni care îi par mediocri și care nu sunt în stare să glumească inteligent, aspect relevat și de nume: Matei *Dimir* (< *dimie* 'țesătură groasă de lână' < tc. *dimi*), Nae *Cismaru*, *Giugudel* etc.

6. Aproape de încheiere, vom spune că nici în romanele observatorilor numele nu par a fi alese la întâmplare. Ne putem opri, de pildă, la romanul lui Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, unde Nae și Tache Gheorghidiu sunt nume cu iz caragialesc (Nae, ca politician, trimite spre Nae Cațavencu). Prin nume, Ștefan Gheorghidiu pare consacrat carierei militare (aluzie la Ștefan cel Mare, genial strateg, și, prin Gheorghidiu, la Sf. Gheorghe, ostaș prin excelență – tribun și comandant șef al armatei), dar acesta se dove-

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

deşte a fi un nume ironic. Nu e şi cazul căpitanului Corabu, întrucât *Corabu* este o variantă pentru numele *Coravu* (< bg. *korov* 'dur, aspru', cf. Iordan, DNFR).

O menţiune specială merită Ela, despre care Ştefan Gheorghidiu spune în prima parte a romanului: „Simţeam că femeia aceasta era a mea în exemplar unic; aşa, ca eul meu, ca mama mea, *că ne întâlnisem de la începutul lumii*, peste toate devenirile, amândoi, şi aveam să pierim la fel amândoi...". Eroul se autoiluzionează, crezând că reface perechea originară, Adam şi Eva. Ela este Femeia, dar se dovedeşte o Galateea care devine, treptat, un monstru. Florina Rogalski apreciază că *Ela* vine de la *El* (Bărbatul) + *a*, pentru a da genul feminin[40]. Ipoteza nu ar fi absurdă, dacă avem în vedere un citat din *Biblie* (*Geneza*, 2, 22-23): „Atunci omul [Adam] a grăit: «Aceasta este acum os din oasele mele şi carne din carnea mea; ea se va chema femeie [*ishshah*], căci din bărbat [*ish*] a fost luată»". Pentru noi, ca cititori, Ela există doar ca parte din Ştefan Gheorghidiu. Aşadar, *Ela* poate proveni din *El*, după tiparul *Işa* < *Iş*.

7. Analizele şi exemplele au valoare ilustrativă. Ele se constituie într-o pledoarie pentru luarea în consideraţie a numelor proprii (de persoană sau de familie), întrucât studierea lor poate duce la o mai bună receptare[41] a operei, la descoperirea de noi interpretări sau relaţionări. Oare este lipsit de importanţă faptul că personajul principal din romanul dostoevskian *Crimă şi pedeapsă*, Raskolnikov, îşi are numele derivat de la rus. *raskolnik* 'schismatic' ori că prietenul său se numeşte Razumihin (< rus. *razum* 'raţiune, inteligenţă')? Merită atenţie semnificaţia şi repetiţia numelor (Aureliano, Jose Arcadio etc.) din cartea *Un veac de singurătate* a lui Gabriel García Márquez?[42] Să nu conteze oare căutuşi de puţin amănuntul că, în *Numele trandafirului*, Umberto Eco îl numeşte pe fostul bibliotecar al abaţiei, un venerabil călugăr orb, Jorge din Burgos? Face vreo trimitere la Jorge Luis Borges, cel care afirmase că paradisul e o bibliotecă? Mai ales că U. Eco chiar se apropie de celebrul prozator prin crearea de false piste de lectură sau de bibliografii fictive. Sunt interogaţii retorice. Scriitorii de peste tot şi, probabil, dintotdeauna au dat însemnătatea cuvenită numelor cu care-şi „botezau" personajele. Şi cercetătorii literari ar trebui să facă la fel. Aşadar, în cazul literaturii române măcar, credem că nu ar trebui să ne limităm doar la observaţiile făcute asupra numelor din opera lui Caragiale.

8. Din numărul destul de mare de fapte prezentate aici, suntem în măsură să oferim şi două clasificări ale tipurilor de motivări ce caracterizează raportul *nume – personaj literar*. Numele propriu este, în ultimă analiză, tot un cuvânt[43], cuvânt care poate avea atât denotaţie, cât şi conotaţie[44].

[1] Din punct de vedere semantic (după informaţia purtată de nume în / cu ele), se pot distinge două tipuri majore de motivări:

[a] m o t i v a r e p r i n d e n o t a ţ i e (prin sensul „propriu" al etimonului – atât al radicalului, cât şi al afixelor – indiferent dacă provine dintr-o limbă străină, fiind accesibil doar specialiştilor [vezi exemplele discutate: *Ana*, *Mara*], sau din limba română [de pildă, *Florica* şi în cazul poreclelor, cu precădere]);

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

[b] m o t i v a r e p r i n c o n o t a ţ i e (aici intrând tot ce înseamnă aluzie biblică, istorică etc., evocare a unei personalităţi, a unui context social [*Ziţa* şi *Veta* din comedia lui Caragiale sunt, după cum arăta Ibrăileanu, nume de mahala] sau cultural, tot ce se situează în sfera intertextualităţii şi se asociază cu un nume ori se sugerează[45] de către un nume de familie sau de persoană [de pildă, *Ilie Moromete, Gheorghe*]; majoritatea numelor din literatură, ce prezintă interes, se încadrează în acest loc[46]).

Evident că, pentru ambele categorii, există şi nume ironice, care fac în egală măsură – prin negaţie – apel la denotaţie ori la conotaţie, după cum există şi nume care sunt motivate simultan prin denotaţie şi conotaţie (vezi discuţia numelui *Moromete*).

[2] După sursa motivării (în funcţie de cel care oferă motivarea) deosebim:

[a] m o t i v a r e i n t r a t e x t u a l ă (când motivarea este oferită de către narator [vezi *Ouăbei*] sau de către personaj [Costache Giurgiuveanu îşi explică numele de familie povestind despre vechii săi înaintaşi, care „când au plecat şi-au vândut toate oile şi au făcut parale şi şi-au cumpărat mai mulţi fraţi moşie mare pe lângă Giurgiu. D-aia le-a zis Giurgiuveanu”]);

[b] m o t i v a r e e x t r a t e x t u a l ă (în cazurile în care motivarea este intuită, descoperită de cititor sau oferită / „deconspirată” chiar de scriitor într-o anume împrejurare, într-un text autobiografic etc.).

În funcţie de alte criterii, sunt posibile, cu siguranţă, şi alte clasificări sau chiar subclasificări. De pildă, raportul de motivare intratextuală poate fi stabilit de către personaj[e] (dar nu neapărat doar de el[e]):

[α] fie *dinspre nume către personaj* (adică numele sugerează un anumit tip de om), cum descoperim într-un roman sadovenian, *Venea o moară pe Siret*, unde o fată, Răţuşca, face comentarii pe marginea unui nume: „– Cum poţi fi fericită c-un om pe care-l cheamă Evghenie Ciornei? / – Parcă se mărită cineva cu numele lui? observă, râzând uşor, duduia Matilda. / – Ba da, nânăşică, să nu crezi mata că numele n-are importanţă. Evghenie Ciornei! Eu când zic Evghenie, văd ceva nalt şi uscat. Când zic Ciornei, văd ochi mititei şi-un zâmbet răutăcios.”;

[β] fie *dinspre personaj către nume* (omul îşi „cere” numele), cum se deduce din replicile Eugeniţei (dintr-un alt roman sadovenian, *Cazul Eugeniţei Costea*): „– Am văzut pe băieţii cei cu părul lins din fotografie. Unul are nasul strâmb: pe acela trebuie să-l fi chemat Costăchiţă. / – De unde-ţi vine în minte asta? / – Nu-mi vine în minte; mă uit şi văd că aşa este; pe acel băiat cu părul lins şi cu nasul strâmb nu-l poate chema decât Costăchiţă”[47].

Mai facem observaţia că dacă nu găsim motivarea pentru un nume, aceasta nu înseamnă că ea nu există. Cine ştie ce îi îndeamnă pe scriitori să aleagă un nume? Preferinţa pentru unul anume poate să ţină uneori cont de o conotaţie cu totul personală, numai de creator ştiută. Tanti Ghenca din *Cartea nunţii* nu are un nume frumos, dar se pare că lui G. Călinescu îi place, de vreme ce îi de-

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

dică și o poezie, *Ghenca* (pe un pretext de André Gide, recunoaște autorul), în care apare aceeași bătrână mătușă din „casa cu molii": „Pe an numai o dată la Ghenca merg, mătușa / Din casa moartă-n anul o mie nouă sute; / Cu rochiile multiple ce par pe ea cusute, / După puțină pândă la geam, deschide ușa".

SIGLE BIBLIOGRAFICE

Bălan, DOC = Aurelia Bălan Mihailovici, *Dicționar onomastic creștin*, Editura Minerva, București, 2003.

Constantinescu, DOR = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Editura Academiei, București, 1963.

Ionescu, DO = Cristian Ionescu, *Dicționar de onomastică*, Editura Ellion, 2001.

Iordan, DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

MDA = Academia Română, *Micul dicționar academic*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001-2003.

NOTE

[1] „Nume motivat" înseamnă, de fapt, că raportul dintre nume și personaj este motivat.

[2] Constanța Bărboi, Iustina Itu (coord.), *Dicționar de personaje literare*, Brașov, 1987. Ulterior am consultat și alte astfel de lucrări, cu același rezultat.

[3] Bunăoară, la Editura britanică Express Publishing (specializată în manuale și cărți didactice) sunt publicate variante prescurtate și mai facile din clasicii literaturii engleze, urmate de exerciții, teme de discuție etc. În cazul romanelor lui Charles Dickens, am observat că unele întrebări vizează tocmai analiza numelor de personaje (și asta la nivel de gimnaziu!), elevilor cerându-li-se să constate dacă există legături între personaje și numele lor: vezi, de exemplu, Charles Dickens, *A tale of two cities* (retold by Jenny Dooley), Express Publishing, 2006, p. 146-147.

[4] Vezi Eugenio Coseriu, *Linguistica del testo. Introduzione a una ermeneutica del senso* (Edizione italiana a cura di Donatella Di Cesare), Carocci editore, Roma, 2002, p. 155. La doi scriitori, cu precădere, înregistrează Coșeriu o tendință evidentă de a utiliza numele ca mijloc expresiv: Charles Dickens și Thomas Mann – la amândoi poate fi observată preferința pentru numele analizabile din punct de vedere etimologic.

[5] Vezi, de pildă, *Aleksandros* < gr. *alexo* 'a apăra' + *andros* 'bărbat, om' (deci, 'care îi apără pe oameni') sau *Marcellus*, hipocoristic pentru *Marcus* ('dedicat lui Marte', deci 'războinic') sau *Heléne* < gr. *hele* 'strălucire solară' sau *Paul(l)us* < lat. *paul(l)us* 'mic' ș.a.m.d.

[6] Bunăoară, *Cicero* vine de la *cicer*, desemnând în latină 'bob de năut'. Lui Marcus Tullius Cicero i s-a transmis acest cognomen de la un strămoș, împreună cu excrescența facială care generase numele în cauză.

[7] Vezi ediția românească: M. Fabius Quintilianus, *Arta oratorică* (traducere de Maria Hetco), vol. I-III, Editura Minerva, București, 1974. Discuții interesante privind modul în care nounăscuții își primeau numele se găsesc, tot la Quintilian, în I, 4, 25-26. De asemenea, se precizează că numele cuiva putea reprezenta un motiv de atac sau de ironie într-un proces. Cicero obișnuia să glumească pe seama adversarilor folosindu-se de numele acestora (v. Quintilian, *Arta oratorică*, V, 10, 30-31, dar și VI, 3, 53). La fel procedase anterior, la greci, Demostene (cf. Hermogenes, *On Types of Style* [translated by Cecil W. Wooten], The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1987, p. 98.). De altfel, și Aristotel consemnează această practică a jocurilor de cuvinte pe baza numelor (*Retorica*, II, 23, 1400 b).

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

[8] Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, vol. III, Editura Porto-Franco, Galați, 1996, p. 174.

[9] Aspect valabil mai ales în cazul personajelor care dețin un rol important în economia operei literare.

[10] Andrei Cornea, *Cuvintelnic fără frontiere*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 11-15.

[11] Într-un basm de Petre Ispirescu, eroul se numește *Țugulea*. Numele poate veni de la un regionalism rar, *țugule* 'om prost', dar nu prea se potrivește. Mai degrabă el provine de la *țugui* 'vârf' (cf. Iordan, DNFR), ceea ce face ca numele să capete sensul de 'căpetenie', cum s-a întâmplat și cu o serie de nume pantracice de tipul *Mocas, Mocazia, Mucaporis, Mucatralis* etc., care au la bază un formant (*muca* sau *moca*) cu semnificația generală de 'vârf; cap, căpetenie', formant care, potrivit specialiștilor (vezi Stelian Dumistrăcel, *Până-n pânzele albe, [Dicționar de] Expresii românești*, Institutul European, Iași, 2001, p. 242-252), a supraviețuit în cuvântul *muc* (*mucul* lumânării, *mucul* cânepii etc.), care a dat apoi și **mucure* > *mugure*.

[12] Cf. Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum, București, 2001, p. 244.

[13] De la Iana Sânziana (< *Sancta Diana*), personaj desemnând o zână sau o zeiță astrală, o Selene (cf. Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1995, p. 252).

[14] Vezi Constantinescu, DOR, p. 304 și Bălan, DOC, p. 265.

[15] Sens mai ales poetic, după cum găsim la Ovidiu: *fixis in tua membra genis* „cu ochii pironiți asupra ta" (apud Gh. Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 565).

[16] Versurile următoare constituie cel puțin o dovadă că lui Eminescu sonoritatea genitivului de acest tip nu-i era străină: „Cu murmurele lor blânde, un izvor de *horum – harum* / Câștigând cu clipoceală *nervum rerum gerendarum*" (*Scrisoarea II*).

[17] Practică magică pe care o vom regăsi și în *Baltagul* lui Sadoveanu.

[18] În această ordine de idei, un citat din cartea profesorului Ioan S. Cârâc (*Teoria și practica semnului*, Editura Institutul European, Iași, 2003, p. 46) este semnificativ: „Existența unui legiuitor în materie de limbaj, a unui creator de nume, poate părea astăzi neștiințifică, dar nu trebuie să uităm că și astăzi cei care pun poreclele, creatorii de eroi literari, creatorii denumirilor științifice [...] nu sunt altceva decât onomaturgi".

[19] Vezi Garabet Ibrăileanu, *Pagini alese* (vol. II), ESPLA, București, 1957.

[20] Vezi A. Cornea, *op. cit.*, p. 42.

[21] Două observații se cuvin și aici. Mai întâi aceea că, din necesități proprii, Caragiale își întocmise un bogat repertoriu de nume, în ordine alfabetică: Artorisidi, Aguridă-Agurizoaia, Amărăzoiu, Abulidi, Ampotrofagu, Bălmăjeanu etc. (cf. Ion Rotaru, *op. cit.*, p. 173-174) – dintre care unele nu se deosebesc de maniera „copilărească" a lui Alecsandri. A doua observație se referă la faptul că talentul lui Caragiale nu consta numai în a inventa nume sugestive, ci și în a alege nume dintre cele deja existente în viața reală. Bunăoară, despre un vestit Hagi Petcu Pristanda din Moldova „de dinainte de 1848" aflăm din memorialistica lui Ion Ghica (vezi *O călătorie de la București la Iași înainte de 1848*).

[22] Eugen Simion, *Sfidarea retoricii*, Editura Cartea Românească, București, 1985.

[23] Liviu Rebreanu gândea la fel: „Artistul nu copiază realitatea niciodată. Realitatea pentru mine a fost numai un pretext pentru a-mi putea crea o altă lume, nouă, cu legile ei, cu întâmplările ei...".

[24] Cu referire la literatura română, precizăm că ne-au interesat îndeobște operele studiate în școală, aparținând, în general, scriitorilor canonici. Altminteri, mențiuni privind semnificația / simbolistica unor nume de personaje se mai pot găsi. De pildă, vezi discuția din jurul numelor unor personaje precum Luchian (pus în legătură cu mitul lui Lycaon sau chiar cu etimonul gr. *lykos* 'lup'), Vernescu (cf. lat. *verna* 'impostor, șarlatan') etc. din romanul *Fascinația* (1977) al lui Laurențiu Fulga, respectiva discuție fiind esențială pentru justa

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

receptare a textului (cf. Ion Pop [coord.], *Dicționar analitic de opere literare românești* (vol. II), Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 1999, p. 46-49).

[25] Numele celorlalți ciocoi (personaje episodice) sunt chiar prea transparente: Boroboață, Ciolănescu, Chioftea, Ploscă etc.

[26] La fel procedează și Eminescu când numește personajul feminin angelic din *Sărmanul Dionis* tot Maria.

[27] Încă de la debutul în nuvelistică scriitorul ardelean alegea un nume potrivit pentru personajul său, popa Tanda (obișnuit, la început, să cam „tândălească"), ca să nu mai vorbim de numele satului din narațiunea *Popa Tanda* – Sărăceni, ce era perfect motivat.

[28] Și *Persida* este un nume foarte rar, de proveniență biblică. Apare în *Noul Testament* în *Epistola către romani*: „Îmbrățișați pe iubita Persida, care mult s-a ostenit în Domnul." (*Romani*, 16, 12). Contextul este prea scurt și nu știm dacă există într-adevăr o motivație în ce privește alegerea acestui nume pentru romanul lui Slavici. Persida din *Biblie* locuia la Roma. Ni se pare deci suspect că personajul lui Slavici se orientează spre cei de rit romano-catolic (primește educație la o școală catolică și se căsătorește cu un catolic, Hubărnațl).

[29] Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, Editura Gramar, București, 1999, p. 140.

[30] Deși nu fac obiectul lucrării noastre, trebuie spus că și toponimele „se potrivesc" într-un roman realist. Iată, în acest sens, o mărturisire de-a lui Rebreanu: „[...] Jidovița indică satul, ce se numea înainte Tradam, dintre Năsăud și Prislop. Comisiunea oficială care, după Unire, a revizuit și verificat numele tuturor localităților din România Mare, a adoptat în loc de Tradam numele Jidovița pe care i l-am dat eu în roman și care exprimă într-un fel și o realitate, Jidovița fiind un sat pur jidovesc în regiunea noastră pur românească, de altfel unicul sat jidovesc din Ardeal, afară, bineînțeles, de Maramureș" (L. Rebreanu, *Mărturisiri*, în *Opere*, vol. 15, Editura Minerva, București, 1991, p. 174). Și Thomas Hardy a fost foarte surprins să afle că regiunea de sud-vest a Angliei, numită de el în romane, cu un nume fictiv, *Wessex* (tărâm imaginar și în ciclul legendelor regelui Athur), a fost adoptată de geografi, figurând ca atare pe hărți.

[31] Fata ce i-a servit lui Rebreanu ca punct de plecare pentru personajul Ana se numea Rodovica, dar *Rodovica* nefiind un nume semnificativ, nu a fost păstrat.

[32] N. Manolescu, *op. cit.*, p. 142.

[33] Eugen Simion (coord.), *Limba și literatura română* (manual pentru clasa a X-a), Editura Corint, București, 2002, p. 118.

[34] De altfel, lumina este un laitmotiv al romanului: lumina din ochii lui Svoboda, lumina divină, lumina reflectorului rusesc, lumina răsăritului etc.

[35] Numele de familie al lui Felix este *Sima*, nume grecesc (cf. Iordan, DNFR), și, pesemne, nu a fost pus nici el la întâmplare, de vreme ce Călinescu, făcându-i portretul fizic, vorbește și de „tăietura elinică a nasului" său.

[36] Oare Costache Giurgiuveanu nu face cumva trimitere subtilă spre zgârcitul lui Camil Petrescu, Tache Gheorghidiu? De remarcat și că Giurgiuveanu este un derivat de la Giurgiu / Giurgea (provenit din George), deci și numele de familie ale celor doi avari au aceeași bază. Iar despre Călinescu știm că era un pasionat (și pasionant) utilizator al jocurilor etimologice, revitalizând, de pildă, adeseori sensurile pierdute ale actualelor neologisme.

[37] Marin Preda cunoștea foarte bine rațiunea unui astfel de sistem. Aceasta se demonstrează dacă se consultă și lucrarea de sociologie (cap. *Sistemul onomastic familial*) a lui H. Stahl, *Satele devălmașe*, vol. II, Editura Cartea Românească, București, 1998, p. 118-125. De altfel, Preda, ca și Caragiale, își întocmise o listă cu nume pentru personajele romanelor sale (vezi Marin Preda, *Jurnal intim. Carnete de atelier*, Editura Ziua, București, 2004, p. 94-97).

[38] L-am descoperit scris și *Ilia Moromeț*.

[39] N. Georgescu a scris un captivant articol, „*Numele ca un gârbaci peste față*…" (în „Bucovina literară", Suceava, anul XVI, nr. 1 [179], ianuarie, 2006, p. 28), în care a argumentat că

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)

M. Preda a ales numele Ilie Moromete pentru personajul său pornind de la următoarea (presupusă!) întâmplare (dar făcând și o concesie sovieticilor): Scriitorul a precizat în romanul său autobiografic *Viața ca o pradă* că a făcut câteva clase de liceu în Ardeal, într-o clădire dotată cu o bibliotecă impresionantă pe care o frecventa asiduu. N. Georgescu deduce că M. Preda va fi descoperit aici numărul, din iulie 1922, din revista lui Octavian Goga, „Țara noastră", în care acesta își publicase inițial reportajul despre românii din Basarabia, intitulat chiar *Ilia Murometz*. De ce căutase Preda o revistă din 1922? Simplu: pentru că era născut în 1922 – și încercase astfel să-și satisfacă (asemeni altora) o normală curiozitate. Un argument în plus pentru ipoteza lui N. Georgescu este că în același număr din „Țara noastră" s-a publicat și o nuvelă scrisă de Ion Gorun, *Salcâmul*, prezentând o scenă similară cu cea a tăierii salcâmului din *Morometii*, vol. I.

[40] În manualul deja citat, la p. 149: „Eroina nici nu poate fi percepută în mod obiectiv de cititor, de vreme ce coordonatele personalității ei sunt fixate exclusiv din perspectiva bărbatului (chiar și numele de Ela, fiind, deloc întâmplător, forma articulată [sic!] a pronumelui «el»), care îi atribuie trăsături deconcertante (de înger și demon, în același timp)".

[41] Și Rodica Zafiu (în *Narațiune și poezie*, Editura All, București, 2000, p. 113-114) consideră că în proză „apariția numelui are explicații de mimesis realist, dar și rațiuni stilistice de economie a expresiei și de ușurință a lecturii".

[42] Când am citit, student fiind, romanul lui Márquez, tocmai numele personajelor m-au ajutat să anticipez finalul acestuia. În acest caz, numele (fiecare cu povestea lui) au acționat asemeni tehnicii «punerii în abis» (*mise en abyme*).

[43] Deosebirile dintre *nume comun* și *nume propriu* sunt mai puține decât se crede de obicei. A demonstrat acest lucru E. Coșeriu într-un studiu exemplar, *Pluralul numelor proprii* (vezi Eugeniu Coșeriu, *Teoria limbajului și lingvistica generală*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 265-285).

[44] Termenii *denotație* și *conotație* sunt folosiți în sens foarte larg. Că și numele proprii pot avea conotații, o dovedește observația făcută în treacăt de Ivan Evseev: „Conotațiile estetice sunt mai pregnante la o serie de nume proprii specifice folclorului nostru (cf. Ileana-Cosânzeana, Făt-Frumos etc.) sau împrumutate din mitologia greacă și latină (cf. Adonis, Venus, Apollo etc.) care sunt folosite ca simboluri ale frumuseții." (Vasile Șerban, Ivan Evseev, *Vocabularul românesc contemporan*, Editura Facla, Timișoara, 1978, p. 148).

[45] Desigur că și aceste două tipuri pot prezenta subtipuri. De exemplu, numele *Savista* din romanul rebrenian *Ion* are o conotație ce reiese din forma cuvântului (are „efect natural", cum ar spune Bally) – face referire la *zavistie* – și nu din conținutul acestuia, ca în majoritatea cazurilor.

[46] Unele nume evocă întreaga poveste a celor care le-au purtat (bunăoară, cele din mitologie). Ele se comportă oarecum asemeni clișeelor internaționale. *Călcâiul lui Ahile* are semnificația figurată de 'punct vulnerabil', dar sintagma ne trimite *nolens volens* către viața lui Ahile și spre universul de discurs al *Iliadei*. În cazul numelor de personaje literare, textul operei demonstrează dacă acestea se justifică sau nu.

[47] S-a văzut deja (v. *supra*) că și Sadoveanu era pasionat de problema potrivirii numelor. El transmite această pasiune chiar și personajelor sale. De pildă, tatăl Eugeniței (din romanul amintit), domnul Costea, motivează alegerea numelui pentru fata sa în felul următor: „– De aceea și numele ei, care, în limba olimpică, însamnă «bine-născută». Potențial și progres, explică d-l Costea într-o formulă fericită; astfel o generație întrece pe cealaltă, urmând spirala de îmbunătățire a umanității".

BDD-A20621 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:18 UTC)